

УДК 368.03:330.322

О. В. Сахно,
к. с.-г. н., доцент кафедри економіки підприємства,
Білоцерківський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні. Розглянуто особливості здійснення інвестиційної діяльності страховими компаніями, проаналізовано сучасний стан та виявлено проблеми страхового ринку, запропоновано рекомендації щодо усунення негативних тенденцій та явищ, які спостерігаються на ринку страхових послуг, формування передумов активізації інвестиційної діяльності страхових компаній України.

The article deals with the research of investment activity of insurance companies in Ukraine. The features of realization of investment activity by insurance companies, are considered проаналізовано the modern state and found out the problems of insurance market, are studied recommendations on the relation to the removal of negative tendencies and phenomena which are observed at the market of forming of pre-conditions of activation of investment activity of insurance companies of Ukraine. Are suggested.

Ключові слова: фінансовий ринок, страхові компанії, інвестиційна діяльність.
Key words: financial market, insurance companies, investment activity.

ВСТУП

У сучасній економіці страхування виступає в ролі найважливішого стабілізатора процесу суспільного відтворення. Постійне збільшення нагромадженого суспільного багатства і ускладнення техногенних, економічних і соціальних ризиків, які загрожують його збереженню і збільшенню, вимагають створення ефективної і масштабної системи страхових фондів, призначених для своєчасної компенсації непередбаченого матеріального збитку. Економічне значення страхування не вичерпується лише його гарантійними функціями, що відшкодовують завдані збитки. Фінансові ресурси, що акумулюються в страхових фондах, служать істотним джерелом інвестицій в економіку. У розвинених країнах світу страхові компанії за потужністю і розмірами інвестиційних вкладень, що проводяться, здатні конкурувати з такими загальноновизнаними інституційними інвесторами, як банки й інвестиційні фонди.

Не менш важливе значення має інвестиційна діяльність страховиків і на мікрорівні, виступаючи одним з головних чинників забезпечення ефективного функціонування страхової компанії [3].

По-перше, інвестиційна діяльність визначає саму можливість надання страхових послуг за рахунок забезпечення формування достатнього страхового фонду. Перш за все, це стосується тих видів страхування, де планована прибутковість від інвестицій враховується при розрахунку тарифів (страхування життя), або там, де зобов'язання страховика виражені в грошових одиницях, відмінних від тих, в яких формуються страхові резерви.

По-друге, добре організована інвестиційна діяльність забезпечує якість послуг, що надаються, і визначає ринкове становище страховика. Інвестиційна діяльність впливає на основні характеристики страхового продукту, насамперед, на його вартість та на фактичне виконання зобов'язань страховика, визначеного термінами страхових виплат.

По-третє, інвестування дає можливість власникам страхової компанії розвивати свій бізнес і самостійно керувати ним. Саме за рахунок інвестування страхових фондів відбувається накопичення засобів для збільшення власних засобів без залучення зовнішніх інвестицій. Це вкрай важливо, зважаючи на поступове збільшення вимог до мінімальних розмірів статутного капіталу страхових організацій.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є дослідження теоретичних положень і практичного досвіду інвестиційної діяльності страхових компаній, розробка на цій основі методичних рекомендацій щодо оптимізації організації і визначення особливостей участі страхових організацій в інвестиційній діяльності; узагальнення зарубіжної та вітчизняної практики інвестування страхових засобів, визначення основних тенденцій реалізації інвестиційного потенціалу страхових компаній; дослідження сучасних правил та умов державного регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній; виявлення чинників, що впливають на забезпечення ефективності участі страховиків у інвестиційній діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціальне значення інвестиційної діяльності страховиків нерозривно пов'язане з осяжною функцією страхування, коли з багаточисельних індивідуальних внесків формуються необхідні для покриття можливих збитків колективні фонди, керовані професійними страховими організаціями. Визначити доцільність формування таких фондів і забезпечити ефективність їх розміщення, а отже, і надійність захисту матеріальних інтересів їх учасників — найважливіше завдання страхових компаній. Значна доля приватних заощаджень інвестується через страхові організації, які відрізняються від інших інституційних інвесторів. Суть відмінностей полягає в тому, що страхові організації виконують для своїх клієнтів відразу дві функції: гарантійну, пов'язану з компенсацією збитків, та інвестиційну, суть якої — в прирості капіталу [3; 5].

Економічне значення інвестиційної діяльності страхових компаній зумовлене великими обсягами їх інвестиційних ресурсів. Досвід західних країн вказує на провідну роль страхових компаній в інвестиційних процесах розвинених держав. Обсяги інвестицій, що були інвестовані страховими компаніями європейських країн, склали близько 50% від сукупного валового внутрішнього продукту Європейського Економічного Співтовариства. У таких державах, як Великобританія, Швейцарія, Люксембург, що мають розвинений фондовий ринок і міжнародний фінансовий авторитет, інвестиції страховиків досягли або навіть перевищили річний показник ВВП.

Незважаючи на відносний динамізм розвитку страхового ринку в Україні, він все ж таки порівняно з країнами Європи має незначну питому частку. За даними ліги страхових організацій Європи, на страховий ринок припадає лише 0,05% загального обсягу страхових послуг, які надаються в Європі. У цілому, рівень розвитку вітчизняного страхового ринку охоплює не більше 10% ризиків, що є в Україні, у той час як в розвинутих державах цей показник сягає 90 — 95% [2; 4].

Особливістю сучасного страхового ринку в Україні є те, що вже здійснена гармонізація видів страхування у відповідності з прийнятими у світі традиціями. Адаптовано 17 стандартних вимог, прийнятих ЄС; проведена структуризація страхового ринку, відбувається інтеграція України з Європейським страховим ринком. Зокрема, Україна приєдналася до міжнародного страхування громадської відповідальності автовласників у системі "Зелена картка", в яку входять 42 країни, відбулося входження України до Всесвітньої організації торгівлі, а за кордоном страхові послуги зі страхування торговельних товаропотоків посідають перше місце серед усіх видів фінансових послуг.

Отже, страхова система України набуває цілком цивілізованого вигляду і стає одним із вирішальних чинників фінансової стабілізації та розвитку національної економіки.

Однак, страхова діяльність в Україні супроводжується значною невпевненістю і великою кількістю бізнес-ризиків, тому підвищення ефективності страхової діяльності можливе лише за умов проведення виваженої і стабільної державної політики регулювання страхового ринку України.

Механізм страхування має важливу особливість, що дозволяє страховим організаціям спочатку збирати і нагромаджувати внески страхувальників, а виплати здійснювати пізніше, при фактичному настанні страхового випадку. За страхуванням життя відкладений період виплат може складати десятиліття років; по ризикових видах страхування терміни дії договорів коротші. Проте, в будь-якому разі існує часовий проміжок, протягом якого страхова компанія має в своєму розпорядженні певні грошові кошти і може їх використовувати для отримання додаткового прибутку шляхом інвестування. Таким чином, інвестиційні можливості стра-

ховика зумовлені економічною природою страхування.

Можливості страхової компанії за участі в інвестиційному процесі визначаються її інвестиційним потенціалом. Під інвестиційним потенціалом страхової організації розуміють сукупність грошових коштів, які є тимчасово або відносно вільними від страхових зобов'язань і використовуються для інвестування, з метою одержання інвестиційного доходу [8].

Для інвестування страхова компанія може використовувати лише частину наявних грошових коштів, до яких відносяться страховий фонд і власний капітал. При цьому тимчасово вільними від страхових зобов'язань грошовими коштами є страховий фонд до його використання на страхові виплати. У цій якості він робить значний вплив на зміну інвестиційного потенціалу суспільства залежно від наявності й обсягу страхових виплат. Власний капітал є відносно вільними від страхових зобов'язань грошовими коштами, які можуть використовуватися для страхових виплат в разі недостатності засобів страхового фонду. Їх величина із значною мірою вірогідності піддається плануванню, і вона значно менше впливає на зміну інвестиційного потенціалу суспільства.

Інвестиційний потенціал є змінною величиною, що складається під впливом великої кількості чинників. Основними з них є:

- обсяг зібраних страхових премій;
- структура страхового портфеля;
- збитковість або прибутковість страхових операцій;
- умови державного регулювання формування страхових фондів;
- терміни страхових договорів;
- обсяги власних засобів.

На мікрорівні інвестиційний потенціал характеризує можливість окремої страхової компанії стабільно і гарантовано здійснювати виплати по страхових випадках. Тому, окрім загальних показників, що характеризують інвестиційний потенціал, є специфічні показники, що дають оцінку використання даного потенціалу в страхових цілях.

По-перше, успішна інвестиційна діяльність дає можливість страховій організації використовувати частину отриманого інвестиційного доходу для покриття негативного фінансового результату по прямих страхових операціях у випадках підвищення збитковості як при нерівномірному розподілі ризику або настанні катастрофічних ризиків, так і при високій конкуренції і демпінгу тарифів на страховому ринку. У цій ситуації оцінка інвестиційного потенціалу повинна даватися через показник співвідношення страхових виплат і премій (у обсязі нетто-ставки). Якщо значення даного показника більше одиниці, це свідчить про використання інвестиційного доходу для покриття збитків на більш високому рівні, ніж дозволяють страхові тарифи. Відповідно чим більше даний показник перевищує одиницю, тим ефективніше реалізовувався інвестиційний потенціал.

По-друге, інвестиційна діяльність дає можливість страховиків залучати страхувальників до участі в розподілі прибутку через систему нарахування бонусів або повернення частини страхового внеску. У даному випадку роль інвестиційного потенціалу характеризується через показник величини інвестиційного відсотка, що нараховується на страхові суми за договорами страхування життя, і показник розміру поверненої частини страхового тарифу.

По-третє, інвестиційний дохід може бути джерелом приросту власного капіталу страхової компанії, який також використовується в надзвичайних ситуаціях для покриття страхових зобов'язань. У цьому випадку інвестиційний потенціал визначає показник частки фінансового прибутку, що спрямовується на збільшення власного капіталу.

Таким чином, якщо на макрорівні інвестиційна діяльність є необхідною і економічно вигідною для націо-

Таблиця 1. Обмеження на розміщення страхових резервів за видами страхування, крім страхування життя

Розділ страхового резерву		Обмеження	Примітка	% від загального розділу технічних резервів
Акції й облигації	Облигації українських емітентів, якими торгують на фондовій біржі, що пройшли процедуру лістингу	Не більше 30%	Не більш 5% в облигації одного емітента, що здійснює діяльність не менш 5 років	Не більш 40%
	Акції й облигації іноземних емітентів	Не більше 30%	Не більш 5% в облигації одного емітента здійснюючого діяльність не менш 5 років	
	Акції й облигації емітентів, що здійснюють діяльність менш 5 років	Не більше 10%	Не більш 3% в облигації одного емітента	
Цінні папери, емітовані державою				Не більш 40%

нальної економіки, то на мікрорівні вона є необхідною для кожного окремого страховика, оскільки підвищує його фінансову стійкість, платоспроможність і конкурентоспроможність.

Спрямування інвестиційного потенціалу в конкретні інвестиційні проекти означає формування у страховика інвестиційного портфеля, який є сукупністю фінансових інструментів, отриманих страховою компанією в процесі інвестування грошових коштів і призначених для одержання інвестиційного доходу. Формування інвестиційного портфеля здійснюється відповідно до прийнятої в страховій компанії інвестиційної політики та із урахуванням принципів розміщення страхових фондів.

Інвестування, що проводять страхові організації, істотно відрізняються від інших видів інвестиційної діяльності. Це пов'язано як з ризиковою природою страхування, так і з тим фактом, що страхові фонди є лише тимчасово вільними засобами, які у будь-який час можуть бути використані для виконання страхових зобов'язань. Тому в інвестиційній практиці страхових організацій були вироблені власні принципи розміщення засобів страхових резервів, основні цілі, що поєднують в собі завдання як інвестиційної, так і страхової діяльності. Цими принципами є: надійність, ліквідність, диверсифікація і прибутковість вкладень [1; 9].

Ці вимоги сформульовані в таких нормативних актах: Закон України "Про страхування", "Про затвердження Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування інших, ніж страхування життя", затверджені розпорядженням Держфінпослуг № 2875 від 26.11.2004 р. Згідно п. 8.2 величина окремих категорій активів, у тому числі в іноземній валюті, приймається для представлення страхових резервів у таких обсягах (табл. 1).

Найбільш істотні відмінності спостерігаються при розміщенні засобів страхових фондів, сформованих щодо страхування життя (страхування сум), і ризикових видах страхування (страхування збитку).

Специфіка страхової діяльності зумовлює різні підходи при здійсненні інвестицій страховими компаніями. Так, страховики зі страхування життя, фонди страхування життя зазвичай вкладають кошти у довгострокові інвестиційні

інструменти, оскільки доходи компаній зі страхування життя перевищують їх страхові виплати та витрати, а останні можуть бути оплачені з доходів від премій та інвестицій, тому недоцільно вкладати фонди страхування життя в короткострокові цінні папери [7]. Водночас ануїтети та дохідні купони з гарантованою викупною сумою потребують іншого підходу до інвестицій, а саме — вкладень у короткострокові інвестиційні інструменти.

Для страховиків з ризикового страхування першочергове значення має наявність грошей для виплати страхового відшкодування. Це потребує того, щоб інвестиції вкладалися на порівняно короткі терміни або, у крайньому випадку,

їх можна було легко перетворити на гроші. Крім того, деякі страхові претензії, наприклад, претензії зі страхування відповідальності, можуть протягом тривалого часу залишатися неоплаченими повністю. У зв'язку з цим інвестиції можуть залишатися, але вони мають зберігати свою реальну вартість та приносити дохід, який накопичувався б для подальшої кінцевої виплати відшкодування. Наявність окремих видів страхових резервів, які можуть деякий час не використовуватися страховиками, потребують іншого підходу до змісту інвестицій, а саме — до вкладень у довгострокові інвестиційні інструменти.

Необхідно зауважити, що, перебуваючи в ролі інвестора, страховик не тільки отримує додаткове джерело доходів, але й наражається на додаткові ризики [3; 5; 6]. Враховуючи той факт, що кошти страхових резервів не є власністю страховика, то важливого значення набуває державна регламентація розміщення цих резервів.

Згідно п. 3.1.4. розпорядження Державної комісії регулювання ринків фінансових послуг "Про затвердження Правил розміщення страхових резервів із страхування життя" №2875 від 26.11.2004 року величина окремих категорій активів, у тому числі в іноземній валюті, приймається для представлення страхових резервів страхування життя в таких обсягах (табл. 2).

Однією з основних особливостей інвестиційної діяльності страхових компаній є її досить жорстке регулювання з боку держави. При цьому держава регулює не всю інвестиційну діяльність страховиків, а лише процес інвестування страхових фондів за допомогою встановлення правил розміщення страхових резервів (ПРСР). Необхідність такого регулювання зумовлена наступними двома чинниками. По-перше, характером руху фінансових ресурсів, специфіка якого полягає в тому, що у розпорядженні страховика протягом деякого періоду перебувають тимчасово вільні (але все-таки пов'язані із зобов'язаннями по договорах страхування) засоби і ці засоби можуть бути інвестовані з метою здобуття додаткового прибутку. По-друге, неможливістю контролю за інвестуванням цих засобів з боку тих, перед ким страховик несе страхові зобов'язання, тобто з боку страховальників і застрахованих.

Таблиця 2. Обмеження на розміщення страхових резервів за видами страхування життя

Розділ технічного резерву		Обмеження	Примітка	% від загального розміру технічних резервів
Облігації	Облігації українських емітентів, якими торгують на фондовій біржі, що пройшли процедуру лістингу	Не більше 40%	Не більше 10% в облігації одного емітента діяльність не менш 5 років	Не більш 50%
	Облігації іноземних емітентів	Не більше 20%	Емітент повинен здійснювати діяльність не менш 10 років	
	Облігації емітентів, що здійснюють діяльність менш 5 років	Не більше 10%	Не більш 3% в облігації одного емітента	
Облігації місцевих позик				Не більш 10%

Зважаючи на граничну вузькість фондового ринку як за кількістю пропонованих до продажу паперів, так і за числом учасників цього ринку, зворотність, ліквідність і прибутковість страхових резервів, розміщених на фондовому ринку, на практиці залежить від поведінки окремих гравців ринку (у тому числі держави), а не від фактичного економічного стану окремого емітента [6].

У сучасних умовах державне регулювання інвестування страхових фондів вимагає введення і дотримання додаткового принципу розміщення страхових резервів. Це принцип контролю за інвестиціями (підконтрольності) з боку страховиків. Це означає забезпечення реальної можливості для страхових компаній здійснювати контроль за розміщеними резервами шляхом участі в радах директорів підприємств, у які зроблені інвестиції, регулярного отримання інформації про управлінські рішення, що приймаються, про поточний фінансовий стан і тому подібне. В даний час у страховиків немає ні можливостей вибору, ні способів впливу на ефективність використання своїх інвестицій.

Недоліки в регулюванні інвестиційної діяльності страховиків змушують страхові компанії використовувати один із шляхів виконання встановлених державою правил розміщення страхових резервів. Це або формальне дотримання правил розміщення лише на певну звітну дату, що вносить додаткові ускладнення до роботи страховиків, або фактичне дотримання правил розміщення, при якому буде відчуватися негативний вплив на інтереси страхувальників, оскільки не використовується потенціал інвестиційного приросту страхових фондів, що забезпечило б страхувальникам зниження цін на страхові послуги і збільшення страхового покриття.

ВИСНОВКИ

Отже, аналіз сучасного стану, тенденцій і проблем розвитку вітчизняного страхового ринку свідчить про певні здобутки та численні недоліки, притаманні функціонуванню як окремих страхових компаній, так і всієї системи страхування.

В Україні страхові компанії поки що не стали активним інституційним інвестором на фінансовому ринку. Вітчизняні страхові компанії не є активними інвесторами на ринку корпоративних облігацій через низький рівень розвитку українського ринку облігацій в цілому, поширеність непублічних емісій та цільових облігацій. На відміну від світових тенденцій, коли страхові компанії вкладають капітал переважно в конвертовані облігації, вітчизняні страхові компанії охоче інвестують свої резерви в цінні папери з більш високим ризиком, зокрема в акції. Оскільки інвестиційний потенціал страхових компаній значний, а страхова галузь розвивається динамічно, подальше зростання обсягу інвестування активів страхових компаній в акції могло б сприяти загальній активізації розвитку українського фондового ринку та забезпечити інвестиційну безпеку держави. Але, в цілому, незважаючи на перспективність інвестиційної діяльності українських страхових компаній на ринку акцій, обсяг таких інвестицій поки що залишається відносно невеликим.

Основним напрямом активізації діяльності страхових компаній за умови достатньо динамічного розвитку ринку

корпоративних облігацій в цілому повинно бути збільшення частки коштів, інвестованих в корпоративні облігації (для компаній, що страхують життя — переважно в довгострокові, а для компаній, що страхують від ризиків — в короткострокові й середньострокові).

Крім того, збільшення частки корпоративних облігацій в портфелі інвестицій страхових компаній сприятиме зменшенню ризиків страхових компаній. Фінансова стабільність страхової компанії, що інвестує кошти в корпоративні облігації, буде тим вищою, чим вищою буде ймовірність, що сформований страховою організацією фонд буде достатнім для повного відшкодування збитків страхувальників.

Література:

1. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 7.
2. Базилевич В.Д. Страхування: підруч. / В. Базилевич, К. Базилевич, Р. Пікус та ін. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К.: Знання, 2008. — 1019 с.
3. Василенко А. Інвестиційна діяльність страхових компаній: стратегія та пріоритети / А. Василенко, В. Трончук // Страхова справа. — 2006. — № 3. — С. 38—46.
4. Горбач Л.М. Страхова справа: навч. посібник. — 2-ге вид., виправлене. — К.: кондор, 2003. — 252 с.
5. Крейдич М.І. Інвестиційна діяльність страхових компаній / М.І. Крейдич // Фондовий ринок. — 2007. — № 48. — С. 18—21.
6. Ромащенко О. Проблеми інвестування страхових резервів на ринку цінних паперів / О. Ромащенко // Ринок цінних паперів України. — 2002. — № 9—10. — С. 15—21.
7. Сорока Л.Ю. Інвестиційна політика компаній із страхування життя / Л.Ю. Сорока // Страхова справа. — 2006. — № 1. — С. 39—41.
8. Ткаченко Н.В. Місце інвестиційної діяльності у страховому бізнесі / Н.В. Ткаченко // Економіка, фінанси, право. — 2003. — № 10. — С. 6—15.
9. Розпорядження Державної комісії регулювання ринків фінансових послуг "Про затвердження Правил розміщення страхових резервів із страхування життя" №2875 від 26.11.2004.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2010 р.